

Ks. dr hab. Lucjan Świto, prof. UWM
Katedra Prawa Kanonicznego
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Kingi Karsten pt. „Aplikacja kan. 1095 n. 3
Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w wyrokach Sądu Metropolitalnego w
Katowicach coram Sobański”, napisanej
pod kierunkiem ks. dra hab. Andrzeja Pastwy, prof. UŚ**

W odpowiedzi na pismo ks. dra hab. Piotra Stanisza, prof. KUL, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 20 kwietnia 2016 r., które powiadamia o uchwale Rady Wydziału z dnia 19 kwietnia 2016 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr lic. Kingi Karsten pt. „Aplikacja kan. 1095 n. 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański”, przesyłam wymaganą przepisami prawa opinię dotyczącą rozprawy kandydatki do stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Temat, problem badawczy

Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej, określona w kan. 1095 n. 3 KPK, należy – jak pokazuje praktyka sądowa – do najczęstszych tytułów skarg o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Dyspozycja wymienionej normy prawnej od lat jest przedmiotem żywej uwagi doktryny kanonicznej, należy do zagadnień stosunkowo szeroko zanalizowanych w literaturze przedmiotu i – wraz ze zmieniającym się stanem wiedzy o ludzkiej psychice – jest wciąż popularną płaszczyzną naukowych poszukiwań. Nie ulega wątpliwości, że kan. 1095 n. 3 KPK jest również przedmiotem licznych wypowiedzi jurysprudencji.

Pomimo jednak tego, iż wskazana norma prawna wydawać się może materia dość dobrze rozpoznana, ze względu na fakt, iż problematyka związana z orzekaniem nieważności małżeństwa ze wskazanego tytułu budzi szerokie zainteresowanie społeczne, wciąż rodzą się pytania, które pozostają bez jednoznacznej odpowiedzi. Poszukując wyjaśnienia pojawiających się wątpliwości niezmiernie pomocne, tak dla teorii jak i praktyki, jest czerpanie z doświadczenia jurysprudencji Roty Rzymskiej (zob. kan. 19 KPK, art. 35 § 3 DC). O ile jednakże wyroki rotalne w odniesieniu do omawianego kanonu bywają analizowane i opracowywane naukowo niejako „na bieżąco”, o tyle sprofilowana analiza orzecznictwa trybunałów lokalnych, zwłaszcza trybunałów lokalnych Kościoła w Polsce, wciąż jest zjawiskiem stosunkowo rzadkim. Taki stan rzeczy wskazuje na istnienie pewnej luki, gdyż odpowiedź na pytanie, czy praktyka orzecznicza polskich sądów kościelnych koresponduje (w wybranym obszarze tematycznym) z praktyką rotalną mogłaby być dla trybunałów lokalnych źródłem ciekawych wskazówek i wniosków. Równie ciekawa, choć jak dotąd także nie opracowana naukowo, jest odpowiedź na pytanie, na ile poglądy doktryny kanonicznej znajdują swoje przełożenie i zastosowanie w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa oraz w konkretnych wyrokach.

Lukę tę, w odniesieniu do normy kan. 1095 n. 3 KPK, w pewnej mierze wypełnia przedstawiona do oceny dysertacja p. mgr lic. K. Karsten. To, iż analiz wskazanych w tytule Autorka dokonała w oparciu o orzecznictwo ks. prof. Remigiusza Sobańskiego jest zabiegiem szczególnie właściwym i trafnym. Ze względu na pozycję jaką ks. prof. R. Sobański zajmował w kanonistyce polskiej i światowej, wybór ten szerszego komentarza nie wymaga. Nadmienić jedynie należy, iż analiza wyroków ks. prof. R. Sobańskiego zasługuje na podkreślenie zarówno z tego względu, że zawiera kompendium orzecznictwa tego wybitnego kanonisty w odniesieniu do kan. 1095 n. 3 KPK, jak i z uwagi na fakt, iż wskazuje kierunek interpretacyjny tej normy prawnej.

Przenosząc powyższe uwagi na grunt ocenianej dysertacji stwierdzić zatem należy, iż Autorka sięgając po temat określony tytułem przedłożonej rozprawy doktorskiej podjęła się analizy problematyki naukowo ciekawej, mającej walor praktyczny i – we wskazanym kontekście – nowatorskiej. Podjęty temat posiada walor oryginalności, ma znaczenie dla nauki kanonicznego prawa małżeńskiego i tym samym odpowiada wymogom pracy doktorskiej.

Źródła i literatura, metoda

Rozprawa doktorska została oparta na wystarczającym materiale źródłowym. Oprócz podstawowych źródeł kościelnego prawa powszechnego, na które składają się między innymi Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., Instrukcja procesowa *Dignitas connubii* oraz wybrane dokumenty papieskie i niektóre ustawy prawa polskiego, Autorka sięgnęła do wyroków Trybunału Roty Rzymskiej oraz Metropolitalnego Sądu w Katowicach. Wystarczająca jest też przeprowadzona i wykorzystana kwerenda bibliograficzna obejmująca głównie opracowania z zakresu małżeńskiego prawa kanonicznego. Pozycje uwzględnione w bibliografii mają swoje odzwierciedlenie w treści pracy i przypisach. Nie można się jedynie zgodzić z adnotacją zamieszczoną w przypisie 18, gdzie autorka wymienia – rzekomo jako nieopublikowane – rozprawy doktorskie. Tymczasem rozprawa doktorska np. ks. L. Świto została opublikowana pod zmodyfikowanym tytułem: „*Exclusio boni prolis*” jako tytuł nieważności małżeństwa, Olsztyn 2003, ss. 136.

W swoich badaniach Autorka posłużyła się metodą dogmatyczno-prawną, porównawczą, a także metodą statystyczną, co nie budzi zastrzeżeń.

Struktura i treść pracy

Rozprawa doktorska w postaci maszynopisu pod tytułem: „Aplikacja kan. 1095 n. 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański” liczy 202 strony i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, objaśnieniu skrótów, noty biograficznej o ks. prof. R. Sobańskim, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Całość zamyka streszczenie w języku polskim i angielskim.

Wstęp jest merytorycznie w miarę poprawny, gdyż zapoznaje czytelnika z problematyką będącą przedmiotem refleksji naukowej określonej tytułem dysertacji. Jej głównym celem jest aplikacja kan. 1095 n. 3 KPK w wyrokach coram Sobański wydanych w latach 1990-2010 w pierwszej i trzeciej instancji w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach. Wybór tematu jest, jak wskazano wyżej, ciekawy i uzasadniony. Pewien niedosyt może budzić jedynie to, że przesłanki jakie legły u podstaw takiego wyboru nie zostały wyrażone w sposób bardziej zaangażowany i przekonujący. Swoją decyzję w tym względzie Autorka uzasadniła bowiem jedynie tym, że tytuł, o którym w kan. 1095 n. 3 KPK, jest obecnie najczęstszą podstawą do orzekania w sprawach, a w literaturze brakuje prac badawczych zajmujących się aplikacją tego tytułu w wyrokach sądów lokalnych, zaś wybór ponensa w osobie ks. prof. R. Sobańskiego został podyktowany – jak podaje Doktorantka – jego wielkim

wkładem w promocję prawa kościelnego i chęcią uczczenia jego piątej rocznicy śmierci. Na marginesie odnotować należy, iż szkoda, że Autorka notę biograficzną ks. prof. R. Sobańskiego wydzieliła ze struktury pracy. Włączenie tej noty do Wstępu niewątpliwie *primo facie* wyjaśniałoby, dlaczego dysertacja odwołuje się do orzecznictwa właśnie tego wybitnego polskiego sędziego i kanonisty.

W dalszej części pracy Autorka zaprezentowała przeprowadzoną kwerendę źródeł oraz kwerendę literatury przedmiotu, omówiła i uzasadniła użyte metody badawcze, a wreszcie przedstawiła strukturę swojej pracy, którą podzieliła na cztery rozdziały. Biorąc pod uwagę tytuł dysertacji oraz treść przyjętych rozdziałów, układ pracy jest logiczny i nie budzi zastrzeżeń.

Przechodząc do omówienia treści rozprawy stwierdzić należy, iż pierwszy, niejako wprowadzający rozdział pt. „Psychiczna niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.” koncentruje się wokół genezy normy kan. 1095 n. 3 KPK. Systematyzuje także podstawowe zagadnienia dotyczące nieważności małżeństwa z przytoczonego tytułu, czyli pojęcia zgody małżeńskiej, rozumienia psychicznej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich oraz przytacza katalog istotnych obowiązków małżeńskich.

W rozdziale tym Autorka słusznie zauważyła, iż w doktrynie przyczyna niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich przeszła pewną ewolucję, od pojmowania jej bardzo wąsko, jako ciężką anomalię psychoseksualną, do rozszerzenia jej zakresu na ogólne przyczyny natury psychicznej. Równie trafnie stwierdziła też, że próby katalogowania istotnych obowiązków małżeńskich, chociaż mają walor praktyczny, to jednak nie mają charakteru wyczerpującego.

Jakkolwiek treść rozdziału pierwszego jest istotnym elementem całości dysertacji, gdyż systematyzuje podstawowe pojęcia z kanonicznego prawa małżeńskiego materialnego, to jednak trudno oprzeć się wrażeniu, iż Autorka poprzestaje jedynie na poglądach już wyartykułowanych i bardzo rzadko prezentuje swoje stanowisko w kwestiach problematycznych. Przykładem tego jest jedynie marginalne zasygnalizowanie kwestii tzw. niezdolności relatywnej (*incapacità relativa*), która była forsowana przez znanego audytora rotalnego José María Serrano Ruiz. Na temat niezdolności relatywnej powstało wiele publikacji, w tym obroniona przez Krzysztofa Górskiego (przy dużym wsparciu merytorycznym wspomnianego audytora) rozprawa doktorska na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Wprawdzie zdecydowana część audytorów rotalnych odrzuciła

niezdolność relatywną jako podstawę do orzekania o nieważności małżeństwa, to jednak problem jest interesujący i zasługuje na rozwinięcie.

Podobnie zbyt pobieżnie p. mgr lic. K. Karsten omówiła także obowiązek małżeński związany z wychowaniem potomstwa, któremu żywo uwagę poświęcał ks. prof. R. Sobański. Autorka wprawdzie słusznie zauważyła, iż doktryna rozróżnia wychowanie potomstwa w wymiarze „fizycznym”, to jest czysto ludzkim, charakteryzującym się elementem nazwanym *bonum physicum prolis*, od wychowania potomstwa w wymiarze „moralno-duchowym”, czyli charakteryzującym się elementem nazwanym *bonum spirituale prolis*, nie ustosunkowała się jednak jasno do tego, czy rozróżnienie tego wychowania będzie miało przełożenie na określenie rodzaju niepodejmowanych obowiązków małżeńskich i w konsekwencji na nieważność małżeństwa.

Rozdział drugi pt. „Charakterystyka wyroków” został poświęcony analizie strukturalno-redakcyjnej wyroków coram Sobański, w której Autorka starała się przede wszystkim znaleźć wspólne elementy redakcyjne charakteryzujące ich *bona*, a następnie zestawić je z normami kodeksowymi zawierającymi wymogi pisania wyroku sądowego. Na podkreślenie w tej części pracy zasługuje dojrzała i krytyczna ocena przedmiotowych orzeczeń. Autorka nie tylko podkreśliła pozytywne strony analizowanych wyroków, takie jak: jasny i zrozumiały język uzasadnienia dostosowany zarówno dla stron jak i adekwatny wobec trybunałów wyższych instancji, rzetelną i rzeczową argumentację prowadzoną zwłaszcza w oparciu o zeznania stron i opinie biegłych, ale nie wahała się i wypunktować dostrzeżonych mankamentów, jak np. brak w rozstrzygnięciach orzeczenia o kosztach sądowych i o zobowiązaniach moralnych i cywilnych stron, czy pomijanie w uzasadnieniach argumentacji obrońcy węzła małżeńskiego i adwokata. Bardzo celna jest też uwaga przywołana w przypisie 264, w którym Autorka zwróciła uwagę na sporną kwestię określenia stron procesowych w procesach małżeńskich.

Niezrozumiała jest natomiast i wymagająca rozwinięcia informacja zamieszczona w przypisie 249, gdzie Autorka pisze o istnieniu do 1992 r. tzw. „Roty Polskiej”. Zastrzeżenia budzi także bardzo pobieżne potraktowanie skargi o nieważność wyroku. Przykładem tego jest podana lakoniczna informacja, iż „jeśli strona uważa, że wyrok jest dotknięty wadą nieważności nieusuwalnej, ma dwie możliwości działania: wniesienia zarzutu i wniesienia skargi o nieważność” (s. 83). Wyróżnienie dwóch form wniesienia skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej jest oczywiście zgodne z normami kan. 1621 KPK i art. 271 DC oraz powszechnie przyjętym stanowiskiem doktryny kanonistycznej [zob. szerzej L. Świto, *Skarga o nieważność wyroku „per modum actionis”* czy „*per modum*

exceptionis”?, „Prawo Kanoniczne” 53(2009) nr 3-4, s. 359-374]. Autorka zdaje się jednak nie zauważać, iż są to dwa różne środki prawne: „skarga” czyli *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum actionis*, oraz „zarzut” czyli *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum exceptionis*. W związku z tym pojawia się cały szereg pytań, na które nie znajdujemy odpowiedzi, między innymi o to, jaka jest różnica pomiędzy skargą o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej dokonanej *per modum actionis* i *per modum exceptionis*? Co decyduje o tym, że skarga o nieważność jest wniesiona *per modum actionis*, a co decyduje o tym, że jest dokonana *per modum exceptionis*? Który sędzia jest właściwy do przyjęcia skargi o nieważność *per modum actionis*, a który *per modum exceptionis*: sędzia *a quo* czy sędzia *a quem*? Jaka będzie procedura postępowania przy skardze o nieważność wniesionej *per modum actionis*, a jaka gdy jest dokonana *per modum exceptionis*?

Rozdział trzeci pt. „Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny natury psychicznej czyniące niezdolnymi do zawarcia małżeństwa” stanowi również bardzo interesujący i twórczy element rozprawy. Autorka bowiem na podstawie analizowanych wyroków Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański dokonuje swoistego rodzaju katalogu występujących tam przyczyn psychicznych niezdolności do zawarcia małżeństwa oraz ich wpływie na podejmowanie konkretnych obowiązków małżeńskich przez strony. Przeprowadzona analiza jest więc niejako praktyczną egzemplifikacją normy kodeksowej kan. 1095 n. 3 KPK w warunkach polskich.

Pozostając przy tym aspekcie nadmienić jedynie należy, że szkoda, iż Autorka nie poświęciła więcej miejsca wyrokom, w których przyczynę niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich należy wiązać z uzależnieniem alkoholowym. Autorka słusznie podkreśliła, iż samo wykazanie alkoholizmu współmałżonka nie musi przekładać się na wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa, na potwierdzenie czego cytuje trzy orzeczenia z 1992, 1994 i 2000 roku, gdzie alkoholizm u stron pojawił się po ślubie. Z całą pewnością interesująca byłaby argumentacja wyroku negatywnego, gdzie choroba alkoholowa występowała już w chwili zawierania małżeństwa.

Rozdział czwarty pt. „Dowodzenie” zamyka krytyczną analizę wyroków Metropolitalnego Sądu w Katowicach coram Sobański ukazując doskonały sposób konstruowania dyskursu sędziowskiego oraz ocenę wiarygodności dowodów przez jego ponensa. Na podkreślenie zasługuje poruszenie problemu zakazu wykorzystania zdobytych niegodziwie dowodów. Szkoda jednak, iż Autorka w podrozdziale pt. „Dokumenty z sądów powszechnych”, zajmując się kwestią wykorzystania przez strony materiałów pozyskanych w

sądach państwowych, nie odniosła się do kwestii możliwości współpracy sądów kościelnych i świeckich w zakresie pozyskiwania dokumentów medycznych dla potrzeb małżeńskiego procesu kanonicznego. Tymczasem pionierem wskazującym na dopuszczalność tego rodzaju rekwizycji w Polsce był właśnie ks. prof. R. Sobański [zob. szerzej A. Brzemia-Bonarek, *Pomoc sądowa pomiędzy sądami kościelnymi a państwowymi w celu uzyskania dokumentów niedostępnych dla strony w kanonicznym procesie małżeńskim (analiza prawna zagadnienia i propozycje „de lege ferenda”)*, (w:) *Sędzia i pasterz. Księga pamiątkowa w 50-lecie pracy ks. Remigiusza Sobańskiego w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach (1957-2007)*, (red.) H. Typańska, Katowice 2007]. Na marginesie zauważyć należy, iż stanowisko ks. prof. R. Sobańskiego jest w tym względzie trafne i ze wszech miar zasługuje na przybliżenie w pracach mu poświęconych. Jakkolwiek bowiem tego rodzaju współpraca nie jest typową pomocą sądową, którą regulują przepisy prawa kanonicznego i polskiego, to jednakże nie wyklucza jej norma art. 44 § 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustrojów powszechnych. Przepis ten, w brzmieniu obowiązującym w okresie objętym analizą (ale również i po nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 18 marca 2016 r.), zobowiązuje sądy powszechne do wykonywania poszczególnych czynności sądowych na wniosek „innych organów orzekających”, jeśli wniosek taki zostanie skierowany przez pośrednictwo Ministra Sprawiedliwości. Biorąc pod uwagę, że Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r. umożliwił Kościołowi swobodne i publiczne wykonywanie swojej misji a także sprawowanie jurysdykcji, należy przyjąć, iż „innymi organami orzekającymi” mogą być trybunały kościelne [zob. szerzej L. Świto, *Rekwizycja cywilno-kanoniczna? Pomoc sądowa pomiędzy trybunałami kościelnymi a sądownictwem powszechnym w Polsce*, „Prawo Kanoniczne” 55(2012) nr 2, s. 145-166].

Ostatnią częścią strukturalną dysertacji jest zakończenie, które stanowi niezbędną i domykającą całość klamrę, w którym Autorka zebrała wyrażone wcześniej wnioski. Autorka przyznała, iż przeprowadzona analiza wyroków Metropolitalnego Sądu w Katowicach coram Sobański nie rozwiała wprawdzie wątpliwości prawnych, jednakże ukazała praktyczne zastosowanie kan. 1095 n. 3 KPK w wyrokach zredagowanych przez ich ponensa. Takie ujęcie – w ocenie Autorki – przyczyniło się do ukazania nie tylko teoretycznego ale i praktycznego dorobku tego wielkiego polskiego kanonisty.

Całość pracy zamyka zebrany wykaz bibliografii, który został podzielony na trzy części: „Źródła”, „Źródła prawa polskiego” i „Literaturę”. W pierwszej części „Źródła” Autorka wyróżniła dodatkowo: „Dokumenty teologiczno-prawne Kościoła powszechnego”, „Materiały z Sądu Metropolitalnego w Katowicach” (w tym „Wyroki 1 instancji”, „Wyroki 3

instancji”, „Inne”) oraz „Wyroki publikowane”. Wydaje się, że dla większej przejrzystości i poprawności logicznej „Źródła prawa polskiego” powinny stanowić zawierać się w pierwszej części „Źródła”.

Wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny w przewodzie doktorskim praca mgr lic. Kingi Karsten pt. „Aplikacja kan. 1095 n. 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański”, stanowi ważny, twórczy i oryginalny przyczynek do badań nad jurysprudencją trybunałów lokalnych w aplikacji normy kan. 1095 n. 3 KPK w sprawach o nieważność małżeństwa. Przedłożona dysertacja ukazuje nie tylko walor teoretycznych osiągnięć naukowych ks. prof. R. Sobańskiego ale poprzez zaprezentowanie wybranej tematycznie grupy wyroków, których ponensem był ks. prof. R. Sobański, ukazuje korelacje teorii i praktyki i pozwala na bardziej kompleksową oraz wszechstronną ocenę spuścizny jaką pozostawił ten wybitny polski kanonista. Dodatkowo zauważyć należy, iż dokonanie analizy orzeczeń zapadłych w jednym z wiodących sądów metropolitalnych w kraju jest zabiegiem interesującym naukowo gdyż ukazuje praktykę sądową w wymiarze lokalnym i pozwala ocenić czy – a jeśli tak, to na ile – aplikacja normy kan. 1095 n. 3 KPK w warunkach rodzimych koresponduje z praktyką rotalną.

Dokonując analiz określonych tytułem dysertacji p. mgr lic. K. Karsten wykazała się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania logicznej konstrukcji, a także konsekwencją badawczą.

Pewnym mankamentem rozprawy jest zbyt pobieżne potraktowanie problematyki niezdolności relatywnej (*incapacità relativa*) oraz obowiązku małżeńskiego wychowania potomstwa jako przesłanki, o której mowa w kan. 1095 n. 3 KPK, a także nie dość jasne (a w konsekwencji mogące prowadzić do błędnych wniosków) przedstawienie zagadnienia skargi o nieważność wyroku. Pomimo jednak sygnalizowanych w tekście uwag krytycznych napisaną dysertację oceniam wysoko, zarówno pod względem formy jak i treści. Jej struktura jest przemyślana i uzasadniona, warsztat językowy staranny, a prowadzony wywód logiczny, odpowiadający tematyce wskazanej w tytule i konsekwentnie zmierzający do osiągnięcia wyznaczonego we wstępie celu badawczego. Autorka zrealizowała swoje zamierzenia badawcze i dała dowód, że umie myśleć i pracować naukowo poprawnie.

Biorąc więc pod uwagę, iż przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawie doktorskiej w świetle Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o

stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595, późn. zm.), **stawiam pozytywny wniosek** do Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgr lic. Kingi Karsten do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 7 czerwca 2016 r.

ks. dr hab. Lucjan Świto, prof. UWM

